

Regionalne uwarunkowania przyszłej polityki rolnej Polski

PROF. STANISŁAW KRASOWICZ

Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach

O stopniu wykorzystania potencjału produkcyjnego rolnictwa decydują uwarunkowania ekonomiczno-organizacyjne, m.in. struktura obszarowa gospodarstw i intensywność produkcji, które zależą od określonego regionu (województwa). W odpowiedzi na tę zależność Polska prowadzi politykę rolną zgodną z zasadami wspólnej polityki rolnej UE, dodatkowo dopasowując ją do zróżnicowanych, regionalnych uwarunkowań krajowych. Jak powinna wyglądać przyszła polityka rolna Polski? Jakie są najważniejsze kierunki wspierania rolnictwa w regionach?

Interwencjonizm w rolnictwie a polityka rolna

Polityka rolna jest wyrazem interwencjonizmu państwowego w rolnictwie, czyli rodzajem polityki wspierającej sektor rolny. Interwencjonizm opiera się na przesłance, że rolnictwo, z uwagi na swoją specyfikę, długie i zróżnicowane cykle produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz znaczący wpływ uwarunkowań środowiskowych (klimatycznych), w warunkach gospodarki rynkowej wymaga pomocy ze strony państwa. Cele interwencjonizmu państwowego realizowane w ramach polityki rolnej to: wspieranie rozwoju rolnictwa, kształtowanie dochodów producentów rolnych, stabilizacja rynków rolnych oraz koordynowanie przekształceń strukturalnych. Ważne jest także wspomaganie procesów i działań w zakresie ochrony i racjonalnego wykorzystania

zasobów naturalnych oraz pomoc finansowa (rekompensowanie strat) dla jednostek odczuwających skutki gospodarowania w warunkach niekorzystnych dla produkcji rolnej lub podejmujących działania przyjazne dla środowiska przyrodniczego, a także dla ochrony zdrowia ludzi i zwierząt.

Uwarunkowania rozwoju rolnictwa w województwach

W tabeli 1. przedstawiono zróżnicowane regionalnie, przyrodnicze i organizacyjno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa. Opracowany w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowym Instytucie Badawczym (IUNG-PIB) wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (wyrażony w punktach) charakteryzuje warunki przyrodnicze ze względu na ich wpływ na możliwości produkcyjne rolnictwa.

Wyszczególnienie	Wskaźnik waloryzacji rpp wg IUNG w pkt	Udział TUZ w % UR	Średnia pow. gosp. > 1 ha UR w ha UR	Udział ugorów w % UR	Udział gosp. do 5 ha UR w liczbie gosp. > 1 ha UR	Udział gosp. do 5 ha UR w pow. UR gosp. > 1 ha UR	Udział gosp. > 50 ha UR w liczbie gosp. > 1 ha UR	Udział gosp. > 50 ha UR w pow. UR gosp. > 1 ha UR	Udział gleb (próbek) kwaśnych i b. kwaśnych w %	Zużycie nawozów mineralnych w kg NPK/ha UR	Zużycie CaO w kg/ha UR	Plony zbóż w t z ha	Obsada zwierząt w DJP/100 ha UR	Udział tow. prod. roślinnej w tow. prod. rolniczej w %
Dane z roku/lat	-	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2019/22	2020	2020	2020/22	2022	2021
dolnośląskie	74,9	15,1	17,7	0,9	48,8	7,0	6,8	57,0	28	157,5	137,4	5,48	13,6	73,2
kujawsko-pomorskie	71,0	9,2	18,1	0,5	31,9	4,6	6,0	39,7	26	172,1	110,6	5,46	51,6	46,5
lubelskie	74,1	14,8	8,7	1,1	51,6	16,4	1,6	18,7	49	138,2	87,7	4,86	26,4	68,1
lubuskie	62,3	26,0	22,8	2,0	45,2	5,0	10,3	64,3	39	89,4	65,8	4,26	20,6	57,2
łódzkie	61,9	14,4	8,5	1,4	47,6	15,6	1,2	13,6	60	133,4	95,9	4,39	51,4	42,3
małopolskie	69,3	40,3	4,5	1,4	80,3	43,7	0,5	13,8	59	84,3	51,6	4,65	29,3	54,4
mazowieckie	59,9	26,2	9,7	1,5	44,7	12,9	1,6	17,9	59	116,7	70,7	4,00	59,5	37,6
opolskie	81,4	8,3	20,7	0,4	44,7	5,5	7,7	57,9	21	189,5	146,0	6,28	30,2	54,7
podkarpackie	70,4	37,0	5,1	3,0	78,7	37,6	1,0	20,8	62	84,4	69,8	4,82	14,6	58,1
podlaskie	55,0	36,6	14,5	0,6	28,1	5,5	3,4	21,8	62	120,5	65,8	4,13	82,2	12,4
pomorskie	66,2	17,5	20,3	1,0	35,0	4,6	7,3	51,9	38	139,8	99,6	4,73	41,0	36,8
śląskie	64,2	23,1	8,1	3,2	67,2	20,1	2,3	33,4	40	123,5	80,3	4,83	35,9	36,0
świętokrzyskie	69,3	20,9	6,3	2,5	62,2	27,2	0,8	11,3	41	105,5	50,3	3,69	28,6	60,3
warmińsko-mazurskie	66,0	32,8	25,6	1,4	29,2	3,0	10,1	55,1	34	105,1	84,6	4,97	44,5	26,0
wielkopolskie	64,8	13,4	15,7	0,6	38,2	6,3	4,3	39,3	40	154,2	95,6	5,12	81,7	32,6
zachodniopomorskie	67,5	19,6	33,1	1,7	35,9	2,8	15,8	72,7	38	118,2	108,7	4,60	13,8	48,2
Polska	66,6	21,4	11,6	1,3	51,1	11,6	3,1	35,2	43	130,5	89,6	4,79	45,3	41,8

Tabela 1. Uwarunkowania rozwoju rolnictwa w Polsce według województw¹

Uwzględnia on jakość i przydatność rolniczą gleb, agroklimat, rzeźbę terenu i warunki wodne. Jest jednym z wyznaczników

Cele interwencjonizmu państwowego realizowane w ramach polityki rolnej to: wspieranie rozwoju rolnictwa, kształtowanie dochodów producentów rolnych, stabilizacja rynków rolnych oraz koordynowanie przekształceń strukturalnych.

Ważne jest także wspomaganie procesów i działań w zakresie ochrony i racjonalnego wykorzystania zasobów naturalnych.

potencjału produkcyjnego rolnictwa. O stopniu wykorzystania tego potencjału decydują jednak warunki ekonomiczno-organizacyjne, zwłaszcza struktura obszarowa gospodarstw i intensywność produkcji mierzona poziomem zużycia nawozów mineralnych w kg NPK/ha użytków rolnych.

Z badań IUNG-PIB w Puławach wynika, że po integracji Polski z Unią Europejską wzrosła siła

1 T. Stuczynski i in., *Waloryzacja rolniczej przestrzeni Polski*, „Biuletyn Informacyjny IUNG” 2000, nr 12, Puławy; GUS, *Rocznik statystyczny rolnictwa 2023*; GUS, *Powszechny Spis Rolny 2020. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 r.*

oddziaływania uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych. Zachodnia część kraju charakteryzuje się większą przeciętną powierzchnią gospodarstw, mniejszym rozdrobnieniem gruntów, większymi możliwościami stosowania nowoczesnych technologii, a także wyższym poziomem kultury rolnej, którego miarami są plony zbóż oraz udział gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych. Zachodnia i południowa część Polski wyróżnia się też większym udziałem zbóż (w tym pszenicy i kukurydzy) i rzepaku w strukturze zasiewów oraz większą skalą produkcji. Zróżnicowanie dotyczy również produkcji zwierzęcej, mierzonej za pomocą obsady zwierząt gospodarskich w dużych jednostkach przeliczeniowych (DJP) na 100 ha użytków rolnych. Udział towarowej produkcji zwierzęcej w produkcji towarowej ogółem wynosi około 60%, ale wyraźnie zależy od danego regionu. W województwach kujawsko-pomorskim i wielkopolskim występuje relatywnie większa koncentracja trzody chlewnej. Natomiast w województwach podlaskim, mazowieckim, warmińsko-mazurskim większa jest obsada bydła, w tym krów mlecznych.

Uwarunkowania ekonomiczno-organizacyjne decydujące o stopniu wykorzystania potencjału rolnictwa wymuszają postępującą specjalizację gospodarstw. Wyraźnie widać to na przykładzie województwa podlaskiego, gdzie produkcja roślinna stanowi tylko 10-12% towarowej produkcji rolniczej, a dominującym kierunkiem jest produkcja mleka. W regionach (województwach) o korzystniejszej strukturze obszarowej gospodarstw następuje szybsza intensyfikacja produkcji rolnej. Może to generować zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, w szczególności dla

jakości gleb, wód glebowo-gruntowych oraz powietrza. Natomiast w regionach o rozdrobnionej strukturze agrarnej i niskiej średniej wielkości powierzchni użytków rolnych w przeliczeniu na gospodarstwo, pomimo stosunkowo korzystnych warunków siedliskowych, następują procesy ekstensyfikacji rolnictwa. Ich potwierdzeniem są plony zbóż, udział gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych, niska obsada zwierząt, a więc i zużycie nawozów naturalnych, a także niskie zużycie nawozów mineralnych. W Polsce południowo-wschodniej większy jest też udział ugorów i odłogów.

Kierunki wspierania rolnictwa w regionach

Regionalne zróżnicowanie uwarunkowań przedstawionych w tabeli 1. determinuje też kierunki wspierania rolnictwa w ramach polityki rolnej, a także formy i zakres działalności doradczej i badań naukowych². Stosując metody analizy wielozmiennej, z wykorzystaniem ważniejszych czynników, wyodrębniono cztery grupy województw (tabela 2.), które charakteryzują się

2 Na celowość i potrzebę prowadzenia badań regionalnych zwraca uwagę A. Nowak (por. A. Nowak, *Konkurencyjność rolnictwa Polski Wschodniej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, z. 389, Lublin 2017). Autorka wskazuje, że „uwzględnienie aspektu przestrzennego w przypadku polskiego rolnictwa jest szczególnie zasadne ze względu na szereg uwarunkowań kształtujących odmienną poszczególnych regionów w Polsce”. Badania regionalne są prowadzone w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach od wielu lat. Ich intensyfikacja zaznaczyła się wyraźnie po integracji Polski z Unią Europejską. W badaniach tych zwraca się uwagę na stan aktualny rolnictwa i jego zróżnicowanie regionalne. Poszukuje się czynników, które w sposób istotny decydują i będą decydowały o aktualnym zróżnicowaniu i możliwościach zmian produkcji rolniczej w różnych regionach Polski. Analizy obejmują zarówno produkcję roślinną, jak i zwierzęcą. Szczególną uwagę zwraca się w nich na główne kierunki produkcji rolniczej; roślinnej i zwierzęcej.

Grupa	Województwa	Kierunki wsparcia w ramach polityki rolnej
I	dolnośląskie, opolskie	Ograniczanie degradacji gleb związanej z niską obsadą zwierząt, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, wspieranie rolnictwa na obszarach górskich i ONW.
II	lubelskie, małopolskie, podkarpackie, śląskie, świętokrzyskie	Wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, wsparcie dla obszarów górskich, agroturystyka, rolnictwo ekologiczne, poprawa jakości produkcji, wspieranie przetwórstwa.
III	kujawsko-pomorskie, wielkopolskie	Ograniczanie zagrożeń dla środowiska przyrodniczego związanych z intensywną produkcją rolniczą.
IV	lubuskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie	Wspieranie gospodarstw specjalistycznych, np. zbożowych, ograniczanie niekorzystnych skutków dużej koncentracji zbóż w zasiewach.
V	łódzkie, mazowieckie, podlaskie	Zwiększanie konkurencyjności, wspieranie uwarunkowanej przyrodniczo i uzasadnionej ekonomicznie intensyfikacji rolnictwa, ochrona bioróżnorodności.

Tabela 2. Ważniejsze kierunki polityki rolnej wspierające rozwój rolnictwa w wyodrębnionych grupach województw³

W regionach (województwach) o korzystniejszej strukturze obszarowej gospodarstw następuje szybsza intensyfikacja produkcji rolnej. Natomiast w regionach o rozdrobnionej strukturze agrarnej i niskiej średniej wielkości powierzchni użytków rolnych w przeliczeniu na gospodarstwo, pomimo stosunkowo korzystnych warunków siedliskowych, następują procesy ekstensyfikacji rolnictwa.

specyficznymi uwarunkowaniami, wpływającymi na wykorzystanie możliwości rolnictwa.

W regionach intensywnego rolnictwa (woj. wielkopolskie i kujawsko-pomorskie) konieczne jest ograniczenie zagrożeń dla środowiska przyrodniczego, związanych z koncentracją produkcji i stosowaniem intensywnych

technologii. Natomiast w województwach charakteryzujących się intensywną produkcją roślinną, a jednocześnie niską obsadą zwierząt, a więc i niskim zużyciem nawozów naturalnych pochodzenia zwierzęcego (woj. dolnośląskie i opolskie), warto podjąć działania ograniczające degradację gleb. Priorytem dla województw łódzkiego, mazowieckiego i podlaskiego powinno być zwiększanie konkurencyjności poprzez wdrażanie nowych, innowacyjnych rozwiązań oraz wspieranie uzasadnionej ekonomicznie intensyfikacji rolnictwa. Z kolei w województwach o dużym rozdrobnieniu agrarnym zasadne jest poszukiwanie alternatywnych kierunków rozwoju (agroturystyka, przetwórstwo, usługi). Należy pamiętać, że poszczególne województwa nie są obszarami jednorodnymi⁴.

⁴ Na celowość i potrzebę prowadzenia dalszych badań regionalnych zwraca uwagę chociażby prof. Anna Nowak: „uwzględnienie aspektu przestrzennego w przypadku polskiego rolnictwa jest szczególnie zasadne ze względu na szereg uwarunkowań kształtujących odmienną postać poszczególnych regionów w Polsce”. Zob. A. Nowak, dz. cyt.

³ Opracowanie własne.

W każdym z nich można dostrzec zróżnicowanie wewnętrzne, którego efektem jest istnienie rejonów wyspecjalizowanych w określonych kierunkach produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Podsumowanie

Zróżnicowanie regionalne polskiego rolnictwa, z uwzględnieniem uwarunkowań siedliskowych i organizacyjno-ekonomicznych, powinno być podstawą oceny możliwości wdrażania i realizacji strategicznych zasad WPR oraz koncepcji Europejskiego Zielonego Ładu w Polsce. Wewnętrzne zróżnicowanie kształtuje się także pod wpływem wymogów i działań wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej. Decyduje o aktualnych efektach produkcyjnych i ekonomicznych rolnictwa, jego towarowości, transformacji w strukturze i organizacji oraz wpływa na środowisko przyrodnicze. Jest również istotnym czynnikiem zmian w doradztwie rolniczym wspierającym praktykę rolniczą. Wielokierunkowo oddziałuje na różne gałęzie i kierunki produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz wykorzystanie gleb i gospodarkę nawozową. Ponadto decyduje o perspektywach i wyborze systemów gospodarowania, systemów uprawy roli, a także

W regionach intensywnego rolnictwa (woj. wielkopolskie i kujawsko-pomorskie) konieczne jest ograniczenie zagrożeń dla środowiska przyrodniczego, natomiast w województwach charakteryzujących się intensywną produkcją roślinną (woj. dolnośląskie i opolskie) warto podjąć działania ograniczające degradację gleb. Priorytem dla województw łódzkiego, mazowieckiego i podlaskiego powinno być zwiększanie konkurencyjności oraz wspieranie uzasadnionej ekonomicznie intensyfikacji rolnictwa. Z kolei w województwach o dużym rozdrobieniu agrarnym zasadne jest poszukiwanie alternatywnych kierunków rozwoju.

o możliwościach ograniczania emisji gazów cieplarnianych do atmosfery. Pozwala również na ocenę zagrożeń dla bioróżnorodności w poszczególnych regionach. Przede wszystkim jednak regionalne zróżnicowanie uwarunkowań rozwoju określa predyspozycje do zwiększania innowacyjności i konkurencyjności polskiego rolnictwa. Jest też czynnikiem determinującym możliwości, skalę i kierunki wdrażania zasad polityki rolnej w Polsce. ■

O AUTORZE

Prof. dr hab. **Stanisław Krasowicz** – pracownik Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach, a w latach 1999-2010 także Puławskiej Szkoły Wyższej. Członek Rady Naukowej Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie, Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu (SERiA) oraz Polskiego Towarzystwa Agronomicznego (PTA). Autor lub współautor ok. 400 publikacji naukowych i popularnonaukowych. Jego zainteresowania naukowe to: rola oceny ekonomicznej w badaniach rolniczych, regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa, możliwość rozwoju gospodarstw o różnych kierunkach i intensywności produkcji, nowe, współczesne wyzwania dla nauki i doradztwa rolniczego, historia nauk rolniczych w Puławach.

Partnerzy

Pomorski Fundusz Rozwoju
sp. z o.o. z siedzibą w Gdańsku

Spółka Samorządu
Województwa Pomorskiego

Partnerzy numeru

Pomorski Thinkletter

2024 nr 3⁽¹⁸⁾

ROLNICTWO

JAKIE WARTOŚCI, REGUŁY GRY
I KIERUNKI ZMIAN?

PUNKT ZWROTNY W ROLNICTWIE

JAKI CZEKA NAS WYBÓR?

USTRÓJ ROLNY - REGUŁY GRY - INSTYTUCJE

GDZIE POTRZEBUJEMY ZMIAN?

KONKURENCYJNOŚĆ
I ZIELONA TRANSFORMACJA

JAK POŁĄCZYĆ TE CELE?

NOWY WYMIAR
BEZPIECZENSTWA ŻYWNOŚCIOWEGO

NA CZYM POLEGA?

POBIERZ CAŁĄ PUBLIKACJĘ

www.kongresobywatelski.pl

